

Par likumprojektu „Grozījumi Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likumā” (2007. gada marts)

Saeimā pirmajā lasījuma ir pieņemts likumprojekts „Grozījumi Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likumā”. Šis likumprojekts paredz izslēgt likuma 84. pantu, likuma 10.panta pirmajā daļā izslēgt vārdus „84. un” un izslēgt 10.panta 2.1 daļu. Šīs normas nosaka priekšvēlēšanu izdevumu apmēra ierobežojumus. Manuprāt, šādu grozījumu pieņemšana nav atbalstāma. Ja Saeima pieņemtu šādus grozījumus, tie ne vien neatbilstu Satversmei, bet arī vājinātu parlamentāro sistēmu un Latvijas konstitucionālo iekārtu kopumā.

Uzskatu par savu pienākumu atgādināt Saeimai, ka Satversmes 1. un 2.pants nosaka, ka Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika, kurā valsts vara pieder Latvijas tautai. No demokrātijas virsprincipa izriet valsts varas leģitimitātes princips, kas prasa, lai suverēnās valsts varas nesējai – Latvijas tautai – būtu ietekme uz lēmumu pieņemšanu valstī. Kā uzsvēris Augstākās tiesas Senāts, valsts varai ir jābūt tautas leģitimētai (sk.: Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006.gada 3.novembra spriedums lietā Nr. SA – 5/2006 - <http://www.at.gov.lv/index.php?a=20&v=lv>). Valsts varas leģitimēšanas pamats Latvijā ir periodiskas Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanas.

Vēlēšanu pamatprincipus, kas ir kopīgi visām demokrātiskajām tiesiskajām valstīm, noteic Satversmes 1. un 6.pants, proti, Saeimu ievēlē brīvās, vispārīgās, tiešās un aizklātās vēlēšanās. Tāpat jāņem vērā, ka tiesības piedalīties vēlēšanās Satversmes 101.pants noteic kā personas pamattiesības. Ierosinājums atcelt priekšvēlēšanu izdevumu apjoma ierobežojumus, manuprāt, ir pretrunā ar Satversmes 1., 6. un 101.pantu.

Pirmkārt, demokrātiskā tiesiskā valstī vēlēšanām ir jābūt brīvām – tām ir jānodrošina vēlētajū gribas brīva izteikšana. Satversmes 1.pants, kā arī Latvijas Republikai saistošās starptautisko tiesību normas - ANO Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 25.pants un Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 1.protokola 3.pants - paredz valsts pozitīvo pienākumu nodrošināt, lai vēlēšanas būtu brīvas.

Brīvas vēlēšanas sevī ietver divus aspektus: vēletāju gribas brīvu veidošanos un iespēju vēletājiem brīvi paust savu gribu balsojot (sk.: European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission). Code of Good Practice in Electoral Matters, para.26 - [http://www.venice.coe.int/docs/2002/CDL-AD\(2002\)023rev-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2002/CDL-AD(2002)023rev-e.asp)). Tādējādi valsts pienākums nodrošināt brīvas vēlēšanas attiecas ne tikai uz balsošanas brīdi, bet arī uz vēletāju gribas veidošanos priekšvēlēšanu periodā. Vēletājiem ir jābūt iespējai formulēt savu viedokli neatkarīgi, bez vardarbīgas ietekmēšanas vai vardarbības draudiem, bez piespiešanas vai jebkāda cita veida manipulējošas iejaukšanās (sk.: UN Human Rights Committee. General Comment No.25, para 19 - [http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/d0b7f023e8d6d9898025651e004bc0eb?Opendocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/d0b7f023e8d6d9898025651e004bc0eb?Opendocument)). Lai nodrošinātu brīvu vēletāju gribas veidošanos, ir svarīgi, lai priekšvēlēšanu kampaņas būtu sabalansētas un neietekmētu vēletājus tikai vienpusēji. Ja vēletājiem ir redzama tikai viena partija vai kandidāts, tad vēletāji neuzzinās par citiem kandidātiem un līdz ar to nebūs patiesas izvēles starp dažādiem kandidātiem (sk.: Hinz U.V., Suksi M. Election Elements: On the International Standards of

Electoral Participation, Turku: Institute for Human Rights, Abo Akademi University, 2003, p.76).

Domājot par brīvu vēlēšanu nodrošināšanu, ir jāņem vērā tiesību zinātnieka Egila Levita atziņa, ka „vēlēšanu rezultāti nedrīkst būt atkarīgi no (privāta) finansējuma apmēra; ja tas tā ir, tad tas ir nopietns demokrātijas defekts.” (sk.: Levits E. Nozīmīgs spriedums par vēlēšanām. Jurista Vārds, 19.12.2006., Nr.50). Lēmums šobrīd atcelt priekšvēlēšanu izdevumu apjoma ierobežojumus būtu nopietns demokrātijas trūkums, kas mazinātu personu uzticēšanos saviem priekšstāvjiem un to pieņemtajiem lēmumiem. Neierobežotas finanšu tēriņu iespējas politiskās partijas piesaista kampaņu finansētājiem. Personas, kas finansē partiju priekšvēlēšanu kampaņas un līdz ar to nodrošina šo partiju iespējas ietekmēt vēlēšanu gribu, var gaidīt, ka partija pēc vēlēšanām nodrošinās viņām kādus labumus vai pieņems tām labvēlīgus lēmumus. Līdz ar to robeža starp kampaņas finansēšanu un korupciju var būt ļoti trausla un neskaidra. Lai novērstu to, ka likumīga vēlēšanu kampaņu finansēšana pārvēršas par nepieļaujamu ietekmēšanas līdzekli, ir nepieciešams regulēt priekšvēlēšanu kampaņu finansēšanu (sk.: Hinz U.V., Suksi M. Election Elements: On the International Standards of Electoral Participation, Turku: Institute for Human Rights, Abo Akademi University, 2003, p.34-35).

Lai novērstu iespējamo finansētāju ietekmi uz vēlēšanu rezultātiem, atbalstot masveidīgas atsevišķu politisko partiju priekšvēlēšanu kampaņas, mūsdienu demokrātisku vēlēšanu principi prasa, lai partiju izdevumi priekšvēlēšanu kampaņā tiktu ierobežoti, nosakot maksimāli pieļaujamo izdevumu apmēru. To kā mehānismu, kas nodrošina brīvu vēlēšanu gribas izteiksmi, ir atzinusi arī ANO Cilvēktiesību komiteja. Tā Vispārējā komentārā Nr.25 ir norādījusi, ka saprātīgi vēlēšanu kampaņas finansēšanas ierobežojumi ir pieļaujami, lai nodrošinātu vēlēšanu brīvu izvēli un to, ka demokrātiskais process netiktu izkropļots ar nesamērīgiem kādas partijas vai kandidāta tēriņiem (sk.: UN Human Rights Committee. General Comment No.25, para

- 19 -

[http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/d0b7f023e8d6d9898025651e004bc0eb?Opendocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/d0b7f023e8d6d9898025651e004bc0eb?Opendocument)).

Ņemot vērā, ka parlamenta, valdības un to pieņemto lēmumu leģitimitāte ir atkarīga no tā, vai vēlēšanās patiešām ir nodrošināta vēlēšanu brīva gribas izteikšana, nav pieļaujams, ka vēlētais savas gribas veidošanas procesā tiek pakļauts manipulācijām masveidīgu un vienpusēju partiju priekšvēlēšanu kampaņu rezultātā.

Otrkārt, Satversmes 6.pants prasa, lai vēlēšanas ir vienlīdzīgas. Citastarp, kā to ir atzinusi arī Satversmes tiesa, tas nozīmē, ka visu politisko partiju un vēlēšanu kandidātu iespējām ir jābūt vienlīdzīgām (sk.: Satversmes tiesas 2002.gada 23.septembrā spriedums lietā Nr. 2002-08-01 - <http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2002-08-01.rtf>). Vienlīdzīgu vēlēšanu princips ietver aizliegumu valstij diskriminēt vai priviligiēt kādu noteiktu politisko organizāciju. Turklāt vienlīdzīgu vēlēšanu princips no valsts institūciju attieksmes aspekta prasa ne tikai tiesisku, bet arī faktiski iespēju vienlīdzīgumu (sk.: Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006.gada 3.novembra spriedums lietā Nr. SA – 5/2006 - <http://www.at.gov.lv/index.php?a=20&v=lv>). Kā vairākkārt ir norādījusi Satversmes tiesa, tad cilvēktiesības ir ne tikai jādeklarē Satversmes tekstā, bet arī jātiecas īstenot dzīvē (sk.: Satversmes tiesas 2003.gada 27.jūnija spriedums

lietā Nr. Nr.2003-04-01 - <http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2003-04-01.rtf>). Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir uzsvērusi, ka Eiropas Cilvēktiesību konvencija garantē nevis teorētiskas vai iluzoras tiesības, bet gan īstas un efektīvas tiesības (sk.: Piemēram: Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2003.gada 12.marta spriedums lietā Öcalan v. Turkey, para. 153, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2004.gada 24.jūnija spriedums lietā Von Hannover v. Germany, para. 71). Tātad vienlīdzīgu vēlēšanu princips prasa, lai arī faktiski tiktu nodrošināta politisko partiju un vēlēšanu kandidātu iespēju vienlīdzība.

Ja kādas personas rīcībā ir nesarīdzināmi lielāki līdzekļi vēlēšanu ietekmēšanai, tad nepastāv vienlīdzīgas tiesības tikt ievēlētam, jo šai personai ir daudz lielāka iespēja tikt ievēlētai. Lai to nodrošinātu, jau pirmsvēlēšanu periodā ir jābūt kontrolei pār šiem ietekmēšanas līdzekļiem. Ir nepieciešama kontrole pār to, kā ekonomiskie līdzekļi tiek izmatoti vēlēšanu kampaņās (sk.: Hinz U.V., Suksi M. Election Elements: On the International Standards of Electoral Participation, Turku: Institute for Human Rights, Abo Akademi University, 2003, p.56-57).

Eiropas Padomes Venēcijas komisija savās Politisko partiju finansēšanas vadlīnijās ir norādījusi, ka dažādu politisko spēku vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai ir jānosaka ierobežojumi priekšvēlēšanu kampaņu izdevumiem (sk.: Guidelines and Report on the Financing of Political Parties, para 8 - [http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL-INF\(2001\)008-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL-INF(2001)008-e.asp)).

Partiju priekšvēlēšanu izdevumu apmēra ierobežojumu atcelšana pārkāps Satversmes 6.pantu, kas nosaka, ka vēlēšanām ir jābūt vienlīdzīgām. Mūsdienās vairs nav pietiekami, ka valsts ļauj partijām uz vienlīdzīgiem pamatiem meklēt pēc iespējas lielākus finanšu resursus priekšvēlēšanu kampaņām un tos šajās kampaņās tērēt. Šobrīd, lai nodrošinātu vienlīdzīgas vēlēšanas un līdz ar to arī sabiedrības viedokļu adekvātu atspoguļojumu parlamentā, ir nepieciešams, lai likumdevējs noteiktu priekšvēlēšanu izdevumu apmēra ierobežojumus, kas ir atbilstoši situācijai valstī.

Treškārt, Satversmes 9. un 101.pants garantē personas tiesības kandidēt vēlēšanās. Kā norādījusi ANO Cilvēktiesību komiteja Noslēguma secinājumos par ASV ziņojumu par ANO Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām izpildi, tad ir nepieciešams ierobežot lielās vēlēšanu kampaņu izmaksas, kas negatīvi ietekmē personas tiesības kandidēt vēlēšanās (sk.: Concluding Observations of the Human Rights Committee : United States of America. 03/10/95, para 289). Ja vēlēšanu kampaņām tiek tērēti liels finanšu līdzekļu apjoms, tad faktiski efektīvas tiesības kandidēt vēlēšanās tiek nodrošinātas tikai personām, kam šādi līdzekļi ir pieejami. Līdz ar to priekšvēlēšanu izdevumu apmēra ierobežojumu atcelšana apdraud efektīvu Satversmes 9. un 101.pantā garantēto tiesību īstenošanu.

Turklāt ir jāņem vērā, ja jauniem vai nelieliem politiskiem spēkiem netiek radītas faktiski vienlīdzīgas iespējas konkurēt ar vadošajām partijām, kas piesaista krietni lielākus finanšu resursus, var zust arī personu vēlme piedalīties politiskajos procesos. Šaubos, vai Satversmes 101.pantam atbilstu likumdevēja lēmums, kura sekas būtu daudzu personu vēlmes piedalīties valsts darbībā mazināšana un atsvešināšanās no valsts. Latvija kā demokrātiska republika ir veidota, lai politiskajos procesos piedalītos plašs personu loks, nevis šaura politiķu grupa, kurus ekskluzīvi atbalstītu politisko procesu finansētāji.

Ceturtkārt, nopietnas pārdomas raisa laiks, kad Saeimā pārstāvētās politiskās partijas mēģina atcelt priekšvēlēšanu izdevumu apmēra ierobežojumus. Šobrīd vēl nav pabeigts izvērtējums par 9.Saeimas priekšvēlēšanu kampaņas izdevumu atbilstību likumu prasībām. Tā kā plašsaziņas līdzekļos ir pausts viedoklis, ka vairākas politiskās partijas plašu pārstāvību Saeimā ir guvušas, pārkāpjot priekšvēlēšanu izdevumu apmēra ierobežojumus, tad šo ierobežojumu atcelšana, pirms ir noslēdzies vēlēšanu kampaņas izdevumu izvērtējums, var radīt iespaidu, ka partijas, kas šos ierobežojumus neievēroja, mēģina izvairīties no likumā noteiktās atbildības, atceļot tās likumu normas, kuras tikušas pārkāptas. Šāda politisko partiju rīcība nav savienojama ar tiesiskas valsts principiem un nav pieņemama modernā demokrātiskā valstī. Tiesiskā valstī ikviens ir pakļauts likumam un tiesībām, arī politiskās partijas.

Ņemot vērā iepriekš minēto, uzskatu, ka likumprojekts neatbilst Satversmes 1., 6. un 101.pantam.

Atzīstu, ka ir nepieciešams diskutēt par partiju finansēšanas sistēmas pilnveidošanu. Parlaments var izvērtēt, vai šobrīd noteiktie priekšvēlēšanu izdevumu apmēra ierobežojumi atbilst faktiskajai situācijai valstī un ļauj partijām pienācīgi informēt vēlētājus par savām programmām un uzskatiem. Ir nepieciešams noteikt ierobežojumus, cik lielus līdzekļus var tērēt trešās personas kādas partijas vai kandidāta atbalstam vai kritikai. Iespējams, ir nepieciešamas vēl citas izmaiņas partiju finansēšanas sistēmā. Taču tas nevar būt par pamatu, lai tiktu atcelti priekšvēlēšanu izdevumu apmēra ierobežojumi, tādējādi pārkāpjot Satversmi un arī tiesiskas valsts principus.

tiesībsargs Romāns Apsītis